

Faran med styrd forskning

När Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) gav ut antologin *Konkurrensens konsekvenser* (Hartman 2011) uppstod en livlig diskussion. Flera av SNS tunga näringslivsunderstödjare uttalade sitt missnöje med denna skrift, vilket väckte oro i forskarsamhället: Vill näringslivet enbart stödja forskning om de får styra vilka resultat som presenteras? En rad namnkunniga forskare anförde i *Dagens Nyheter* att SNS fallit undan för näringslivets påtryckningar (Calmfors m fl 2011).

Denna händelse ställer frågan om forskningsfinansiering på sin spets. Om finansiering sker på premissen att vissa resultat är mer önskvärda än andra är det mycket problematiskt. Akademisk frihet och sanningsökande måste vara utgångspunkter för all forskning. Annorlunda uttryckt behöver vetenskapen vara oberoende och själv definiera villkoren för sin verksamhet. Detta må vara ett eftersträvanvärt mål, men i praktiken skapar vetenskapens behov av finansiering band och beroenden av olika slag – oavsett om finansieringen är offentlig eller privat.

Offentlig finansiering är ingen garanti för fri forskning. Statlig forskning har exempelvis kritiserats för att premiera vissa ideologiska perspektiv. Sittande regeringar har inflytande över många utnämningar i statliga forskningsstiftelser. Rothstein (2006) har talat om ”politiskt tillsatta s-märkta kommissarier som kontrollerar vilka enskilda forskare som får anslag till sitt arbete”. Lindberg (2007) har i denna anda granskat vilka ämnen som det statliga Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) stödde 2001–04. Blott tre av drygt 1 000 projekt rörde företagandets villkor, mångdubbelt fler rörde frågor kring kön och genus. Självklart kan detta vara en medveten politisk strategi för att främja ett åsidosatt forskningsområde. Lika självklart är dock att det handlar om en typ av styrning av forskningen, bl a genom att det skickar signaler till forskare om vilka frågor det är lukrativt att ägna sig åt.

SNS var i linje härmed inte den enda organisation som ådrog sig forskarsamhällets kritik i höstas. Försäkringskassans vetenskapliga kommitté avgick i protest mot att den nyutträdde generaldirektören Dan Eliasson inte följde deras råd kring vilka projekt som skulle få stöd från kassans medel för socialförsäkringsforskning. Eliasson menade att projekten måste vara mer relevanta för Försäkringskassan. De sparade forskningsmedlen förs nu över till nästa ansökningsomgång, i hopp om att forskarna då i högre utsträckning sätter Försäkringskassans preferenser i centrum för sin forskning.

Den viktiga frågan är hur man minskar problemen med styrd forsk-

ning, oavsett om finansiären är privat eller offentlig. Ett centralt argument, som alla finansiärer borde kunna ta till sig, är att försök att främja vissa resultat och ideologiska perspektiv riskerar att bli kontraproduktiva. Om forskning som går emot den egna världsbilden motarbetas, devalveras även trovärdigheten i de resultat som stödjer den egna världsbilden. Den som finansierar forskning måste vara beredd på resultat som kräver att världsbilden omprövas.

En sedelärande historia berättas av Lindbeck (2009), om hur chefen för Sockerbolaget, Sven Hammarskiöld, försökte påverka forskningen på dåvarande Industriens utredningsinstitut (IUI). Orsaken var att Lindbeck hade kommit fram till att det vore effektivare om Sverige importerade och lagrade socker i stället för att subventionera inhemsk sockerodling. Resultatet var kontroversiellt eftersom Hammarskiöld satt i IUI:s styrelse, men hans försök att styra forskningen lyckades inte. I stället fick Hammarskiöld lämna styrelsen. Näringslivets förståelse för värdet av akademisk frihet och sanningsökande ska inte underskattas.

Privat forskningsfinansiering fyller en viktig funktion genom att bidra till pluralism och mångfald. De ämnen som tilldelas medel och den relevans denna forskning har för näringslivet och samhället i stort skiljer sig åt mellan olika typer av finansiärer. Den vetenskapliga processen har potential att säkerställa hög kvalitet i det arbete som utförs. I den krävs regelmässigt att finansiärer redovisas och att finansiella band och beroendeförhållanden klagas. I de fall så inte sker bör det göras. Systemet med *peer review* är också något av en garant för att den forskning som produceras, oavsett om finansiären har en (vinstbaserad eller ideologisk) agenda eller ej, uppfyller vetenskapliga metodkrav. Man ska inte heller glömma att aktiva forskningsfinansiärer, som ger synpunkter på det som görs, inte enbart är negativt. All forskning kan förbättras av synpunkter och infallsvinklar, både när de kommer från näringslivets företrädare och från tjänstemän eller politiker.

Eftersom det finns en risk för att finansiärer påverkar forskningen oavsett om det rör sig om skattemedel eller privata medel är vår uppfattning att det bästa sättet att uppnå fri forskning därför är att ha en mångfald av finansiärer. Problemet är alltså inte att det finns privat finansierad forskning, i synnerhet inte när denna som i Sverige står för en liten del av den totala forskningsfinansieringen: 4 miljarder kr (15 procent) enligt Högskolverket (2011), varav merparten kommer från organisationer utan vinstintresse. Det viktiga är att både privata och offentliga finansiärer, liksom vetenskapssamhället, inser farorna med styrd forskning och främjar en kultur av kritiskt ifrågasättande och faktabaserad argumentation.

Slutligen vill vi meddela att den debatt som startade med *Konkurrensens konsekvenser* fortsätter: Henrik Jordahl har i detta nummer skrivit en längre bokanmälan av SNS-rapporten, och nummer fyra av *Ekonomisk Debatt* i år är ett temanummer om konkurrens i välfärden.

Niclas Berggren och Andreas Bergh

REFERENSER

Calmfors L m fl (2011), "SNS har fallit undan för näringslivets påtryckningar", *Dagens Nyheter*, 24 september 2011.

Hartman, L (red) (2011), *Konkurrensens konsekvenser: vad händer med svensk välfärd?*, SNS, Stockholm.

Högskoleverket (2011), "Privata sektorn – viktiga finansiärer av forskning och utbildning på forskarnivå vid svenska lärosäten", 2 november 2011, <http://www.hsv.se/download/18.4dfb54fa12d0dded89580005112/statistisk-analys-privat+finansiering-2011-1.pdf> (2011-11-30).

Lindbeck, A (2009), "Assar minns: mina tre perioder på IUI", i Henrekson, M (red), *IFN/IUI 1939–2009. Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling*, Ekerlids Förlag, Stockholm.

Lindberg, H (2007), "Företagarperspektivet i forskningen om arbetsmarknad och arbetsliv", i Karlson, N (red), *Den fria akademien*, Ratio, Stockholm.

Rothstein, B (2006), "S-märkta kommissarier styr den svenska forskningen", *Dagens Nyheter*, 5 juni 2006, <http://www.dn.se/debatt/s-markta-kommissarier-styr-den-svenska-forskningen>.